

Under opløsningens måne

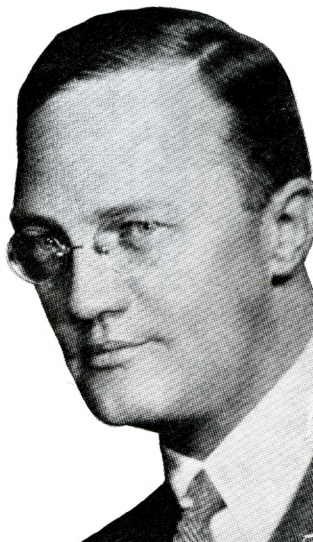
Mødet mellem Carl Th. Dreyer og Sigurd Hoel

af Gunnar Iversen

I Anden Verdenskrigs slutfase fandt et mærkeligt møde sted i Stockholm. To store kunstnere på flugt fra nazismen mødtes, og de to bestemte sig for at skrive et filmmanuskript sammen. Kunstnerne var Carl Th. Dreyer og den norske forfatter Sigurd Hoel. Sammen skrev disse meget uens personligheder manuskriptet til en film, som desværre aldrig blev indspillet. *Därför dräper jag*, som filmen skulle hedde, kunne imidlertid være blevet en lille gotisk skrækfilmperle, en spændende skildring af en kvindeskæbne under opløsningens måne.

Opholdet i Stockholm under krigen blev en frustrerende tid for Dreyer, og hans bitterhed var stor i forbindelse med producentens indgreb i hans spillefilm *Två människor* (1945). Dreyers forhold til produktionsselskabet Svensk Filmindustri blev anstrengt, og han henvendte sig til et andet selskab. Af direktør Sven Nygren i Lux Film AB fik Dreyer klarsignal til en film på grundlag af den irske forfatter Max Cattsos skuespil 'They Walk Alone' (opført i England i 1939 og i USA 1941). Som medforfatter til manuskriptet havde han Sigurd Hoel.

Sigurd Hoel (1890-1960) var også flygtning i Sverige i 1943-45, men han havde en mindre frustrerende og lykkeligere tid end Dreyer. I kampen mod nazismen fandt han et fællesskab og sammenhold, som han tidligere havde savnet. Hoel hører til de store navne i nyere norsk kulturliv og litteraturhistorie. Forfatteren og kulturradikaleren Hoel var en af mellemkrigstidens radikale operører, og han var blandt de første, der introducerede psykoanalysens idéverden i Norge. Han debuterede som forfatter i 1924 med den ekspressionistiske anti-krigsroman 'Syvstjernen', og fik sit gennembrud tre år senere med 'Syndere i sommorsol'. Denne anti-puritanske og sanselige hyldelse til ungdommen og den frigjorte seksualitet blev en sensation, og bogen blev ivrigt kommenteret i hele Skandinavien. Hoels erfaring med filmmediet var begrænset før mødet med Dreyer, men i 1934 havde han skrevet manuskript til Einar Sisseners filmatisering af *Syndere i sommorsol*.

Forfatteren Sigurd Hoel.
S. 34: Lisbeth Movin i *Vredens Dag*.

I Stockholm i slutningen af 1943 havde både Dreyer og Hoel kontakt med produktionsselskabet Svensk Filmindustri, og muligvis fandt det første møde mellem de to sted dér. Dreyer arbejdede på *Två människor*, og Hoel solgte rettighederne til en filmatisering af romanen 'En dag i oktober'. Året efter begynder så samarbejdet på manuskriptet *Därför dräper jag*, og den 18. marts 1945 sender Dreyer en tidsplan for filmens indspilning til direktør Nygren i Lux Film AB. En arkitekt er allerede begyndt at lave interiørskitser, Viveca Lindfors er udvalgt til hovedrollen, og alt synes parat til optagelserne.

Hvordan ser så manuskriptet ud? Filmens hovedperson skulle være en ung kvinde, Emmy, der kommer fra byen for at tjene på en præstegård i en lille svensk landsby. Præsten er enkemand og har tre voksne børn. Emmy modtages godt af alle bortset fra præstens ældste datter Brit, som allerede fra begyndelsen har Emmy mistænkt for at have noget at gøre med de underlige hændelser der ryster landsbyen.

Med jævne mellemrum tager Emmy livet af tre unge mænd, som begærer hende. Hun drives mod dem, men samtidig drives hun til at kvæle sine elskere. Hændelserne synes stadig at nærme sig

selve præstegården, og Emmy sætter ild til præstegårdens lade for at forsøge at skjule sit sidste offer. Handlingen fortættedes, da præsten er kaldt bort for at sidde hos en døende ven. Emmy forfører præstens unge søn Rune og dræber også ham. Landsbyboerne jagter hende, men da præsten kommer tilbage, finder han hende på præstegården. På sammenbruddets rand tilstår hun alt, men stikker af og søger tilflugt i kirken. Hun opdages ved kirkeorgelet, hvor hun spiller en mærkelig dissonantisk melodi, som tryllebinder mængden, men pludselig falder hun død om. Afslutningsvis holder præsten en lille moralprædiken om, at ingen mennesker kan dømme den ulykkelige kvinde, som var det mest hjælpeløse af alle ofrene. Til slut beder de alle for hendes sjæl.

Därför dräper jag skulle være en genrefilm, en skrækfilm. Manuskriptet har en melodramatisk handling, men historien er fyldt med skrækfilmklischeer som skaber en glidende uhygge. Emmy reagerer på orgelmusik og spiller selv orgel i kirken om natten. 'Ikke nogen rigtig Melodi men snarere en usammenhængende Række af klagende Udbrud, som af en Sjæl i Vaande'. Filmen er også fuld af truende skygger, fuldmåner, måneskin og månesyge, en hylende hund som gentagne gange kalder på sin døde herre, dramatiske klapjagter og ildpåsættelser.

Emmys personlighed er splittet, skizofren, hun veksler mellem barnlig uskyld og erotisk tøjlesløshed, når hun forfører landsbyens unge mænd. På den ene side leger hun med dukker på sit værelse og fortæller modstridende og let gennemskuelige løgne, på den anden side drives hun af manisk begær efter at dræbe sine elskere.

Därför dräper jag nærmer sig Stevensons roman 'The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde' (1886), og måske især Mamoulians filmversion fra 1931. Emmy lever ligesom den berømte Jekyll et forræderisk dobbeltliv, og den unge kvindes dobbelthed forstærkes af fortællingens form. Filmens begyndelse skulle have været en krydsklipning mellem to parallelle handlinger, da Emmy ankommer til landsbyen. Åbningsscenen er også dobbelt, splittet, hvor præ-

stegårdens lune harmoni kontrasteres med Emmys møde med den unge Sten Riese, som hun – drevet af månen, af orgelmusikken fra kirken og af sit begær senere på natten forfører og kvæler.

Därför dräper jag har imidlertid ikke det samme dualistiske personlighedsbillede som i Stevensons roman. Emmys undergang og fald er ikke resultatet af hybris. Hendes dødbringende splittelse er nemlig resultatet af kærlighedssvig. Mod slutningen fortæller Emmy præstegårdens forpagter, at hun blev voldtaget, da hun var 17. Hun var dum nok til at tro på alt det smukke, som en mand sagde til hende. Dette har givet hendes personlighed et dybt sår, som ikke vil læges. Hun har reageret på denne oplevelse med at fortrænge sin seksualitet, og hun flygter i perioder tilbage til barndommens uskyld og bliver en lille pige. Samtidig er hun en erotisk tiltrækkende kvinde på 25, og mændene falder for hendes udstråling. Selv har hun også en stærk erotisk længsel. Kærlighedsforræderiet får hende dog til at tage livet af sine elskere. Mordene på de unge mænd er hendes desperate tvangsmæssige hævn på manden, der engang svigtede og sårede hende.

Det er ikke vanskeligt at se, hvad der lokkede Dreyer og Hoel i Cattos udgangspunkt, og manuskriptet har præg af at være et lykkeligt møde og samarbejde mellem to svært forskellige kunstnerpersonligheder. Fælles for Dreyer og Hoel var, at begge var kvindeskildrere af rang. Hos Hoel fremstår det især i forbindelse med skildringen af manden, der forråder sin kærlighed til en kvinde. Som Emmys tragedie hænger sammen med, at hun er blevet svigtet i sin ungdom, går også den unge kvinde i romanen 'En dag i oktober' (1931) til grunde på en mands kærlighedssvigten og samfundets smålige dømmesyg og misundelse. Tordis Ravn drives til selvmord under opløsningens måne, og Emmy er hendes sjælesøster. Det var som nævnt filmrettighederne til 'En dag i oktober', som Hoel solgte i 1943 (et projekt, der dog først realiseredes i 1956, hvor Hasse Ekman lavede filmen *Egen indgang* efter romanen). Også i et senere hovedværk som 'Mødet ved milepælen' (1947) behandler Hoel det samme tema: Den mandlige hovedperson svigtede sin kæreste og blev medskyldig i, at hun og deres fælles barn blev nazister.

Dreyer var filmens store kvindeskildrer, og i film efter film havde han tegnet smukke, men tragiske kvindeportrætter. Fra at være lidende ofre bliver Dreyers kvinder imidlertid mere og mere tvetydige i 40'erne, og der er afgørende paral-

Wanda Rothgardt og Georg Rydeberg i *Två människor*.

leller mellem *Därför dräper jag* og *Vredens Dag* og *Två människor*. Klapjagten på en kvinde og kvindens mystiske magt over mændene genfinder vi i *Vredens Dag*, og kvinden som dræber i *Två människor*. Som kvinderne i disse Dreyer-film har også Emmy noget ondt inde i sig, som kan bryde ud og forstyrre livets orden. Kvinderne er ikke længere kun ofre.

Därför dräper jag er et spændende manuskript, hvor vi genfinder centrale temaer fra Hoels forfatterskab, kærlighedssvig og barndoms- og ungdomsoplevelsernes fundamentale betydning, blandet med den Dreyerske kvindeskildring, fuld af tragisk medlidenhed og spændende dobbelthet. Filmen var nok først og fremmest blevet en skrækfilm i den gotiske tradition, og de psykologiske dybder spilles ud mod et arsenal af velkendte skrækfilmklischeer. Dette gør, at også selve manuskriptet er splittet. *Därför dräper jag* er dobbelt: en filmfortælling fra det gotiske skrækunivers og en fortælling om et overgreb mod en uskyldig kvinde, uskyldighedens perversion.

Därför dräper jag ville måske ikke være blevet en af Dreyers bedste film, men nok blandt hans mest interessante. Årsagen til, at den langt fremskredne produktion blev stoppet ligger formentlig i den omstændighed, at Dreyers *Två människor* fik premiere i Stockholm den 23. marts 1945, midt i forberedelserne til den nye film, og blev en solid kritiker- og publikumfiasko. Filmen gik kun fem dage på premierebiografen, og efter nogle halvhjertede forsøg på at lancere dette 'filmeksperiment' uden for hovedstaden, blev filmen definitivt lagt på hyl- den. Det var nok denne fiasko, der fik Lux Film AB til at tvivle på Dreyers nye projekt, og det hele løb ud i sandet.

Kort efter kom freden. Dreyer vendte tilbage til Danmark og Hoel til Norge. Manuskriptet til *Därför dräper jag* havnede i et arkiv. Desværre sluttede samarbejdet mellem Dreyer og Hoel, og vi får aldrig denne mærkelige skrækfilm at se, som de to skrev under verdenskrigens skygge, under en anden opløsningens måne.

Note

Den eneste tidligere omtale af samarbejdet mellem Dreyer og Hoel findes i Martin Drouzys store Dreyer-biografi, Carl Th. Dreyer, født Nilsson, bind II, side 180-183. Dog er såvel indholdsreferat som tolkning ufuldstændig, desuden angives et forkert navn på manuskriptet. I Svenska Filminstitutets arkiv i Stockholm er der en synopsis på 40 sider, et ufuldstændigt manuskript samt et fuldstændigt manuskript på 138 sider, og titlerne er *Därför dräper jag* eller *Därför dräber jeg*, men ikke *Därför dräpte jag*, som Drouzy skriver.

Det skal endelig nævnes, at rettighe- derne til Max Cattos skuespil siden blev solgt til et engelsk selskab, der i 1948 ud- sendte filmatiseringen *Daughter of Dark- ness*, instrueret af Lance Comfort og med manuskript af Max Catto selv. Fil- men har ikke været vist i Danmark. Max Catto, der er født 1909, leverede si- den romanforlæg til en række engelske og amerikanske underholdningsfilm, blandt andre Carol Reeds *Trapez* (1956), Mervyn LeRoys *Intet håb for de dømte* (1961) og Peter Yates' *Murphy går i krig* (1971).

(Oversat af Peter Schepelern)

Gunnar Iversen er doktorand i filmvidenskab ved Stockholms Universitet og har skrevet en række ar- tikler om film i tidsskrifter i Norge og Sverige. Med- redaktør af det svenske Filmhäftet og redaktions- medlem i det norske Z.